

ЛІТАРАТУРНЫ ДАДАТАК ДА ГАЗЭТЫ „САВЕЦКАЯ БЕЛАРУСЬ”

№ 16

7 кастрычніка 1928 г.

№ 16

З ЁМЕСТ

Дзяўчына з агароду—М. Чарот. Воўк—Ал. Дудар. Максымаліст—
М. Зарэцкі. У дзень імянін—Андрэй Александровіч. * * * (верш)
С. Фамін. Л. М. Толстой.—Т. Глыбоцкі. Бібліаграфія.

М. ЧАРОТ.

Дзяўчына з агароду.

Апавяданьне.

I.

Была дажджлівая восень. Увесь кастрычнік месяц неба было занавешана густымі шарымі хмарамі. «Згінула сонца» — казалі людзі — «са зямля вады ня хоча піць, таму ў гэтай тапіцца прыдзецца». Праўда, у гэтай ніхто не ўтапіўся, але прышлося шмат папакутаваць таму, каму здарылася ў гэтую восень езьдзіць па нашых беларускіх грэблях-дарогах.

У гэтую самую восень мне па службе справах давялося папасці ў адзін з нашых акруговых гарадоў.

Аднойчы позна вечарам папаў я на ваколіцу гэтага невялікага гораду.

Цемра, — як гавораць, — хоць пальцам у вока. Горад мала знаёмы, і мне добрую гадзіну прышлося блукацца па неасвечаных загародніх вуліцах, залазчыць па калені ў грязь.

Нарэшце — у асеньнай цемры нібы воўчымі вачыма бліснулі два аганькі.

Гэта была загарадная піўніца.

Дождж пачаў ліць мацней і мацней. Я накіраваўся на аганькі.

Быў перадсвяточны вечар. Піўніца была перапоўнена людзьмі. Духата немагчымая. Людзі, што сядзелі за столікамі ў сінх хмарах дыму, здаваліся туманымі зданямі. Усе аб нечым спрачаліся. Кожны стараўся перакрычаць другога, — і ўсе гэтыя спрэчкі зьліваліся ў гучны лямант. Разабраць можна было толькі пасобныя словы гробой лаяны. Паводдаль, у кутку, на навясавіх памостках, плікала скрыпка, ды чутны былі адрывістыя басовыя гукі гармоніка.

Я, нікім незаўважаны, сеў за парожні столік і загазаў бутэльку піва.

Не прайшло і дзесяць хвілін, як у піўніцу ўвашла маладая дзяўчына. Яна зразу села за мой столік і пачала пільна ўглядацца ў мой твар.

Белая марызетавая кофточка была зусім мокрая ад дажджу і шчыльна прыліпла да яе цела. На яе бялявыя ўпалыя шчокі вьвісалі пасмы мокрых валасоў, у сінх вачох сьвяцілася прытворная вясёласць і бесклапотнасць. Я спакойна паўзіраўся на яе і пачаў закурваць папяросу.

— Вы што? не спазналі мяне? — загаварыла звычайным тонам дзяўчынкі і пачала закрываць рукамі пупышыныкі сваіх невялічкіх грудзей, якія яскрава вытыркалі з-пад мокрай марызетавай кофточкі.

Я нічога не адказаў.

Дзяўчынка выцерла хустачкай мокры твар, выняла з чорнага палатнянага радзікіюлю кусочак лютэрскай і пудры і пачала пудрыцца.

— Дазвольце ў вас закурць!

— Закурцьце, — сказаў я і падсунуў пудэльку з папяросамі.

Калі я запаліў сярнічку, каб даць ёй прыкурць, дзяўчына сур'ёзна паглядзела на мой твар і, прыкуруўшы, сказала:

— А вы тут першы раз... Ніколі вас у гэтай піўніцы не спатыкала...

— А вы што, кожны дзень тут бываеце, што ведаеце ўсіх у твар?

— У дзень ня бываю, а вечарам заўсёды... Можна шклянку піва?

І не чакаючы майго адказу, яна гукнула афіцыянту падаць шклянку.

— Ну, налівайце, а то скажаце, што я нахалка...

І пасля гэтых слоў залілася звонкім сьмехам.

Я зусім не заўважыў, як да яе падшоў высокі малады хлапец у чорнай замусоленай кашулі, хлопнуў яе па плячу і сказаў:

— Што? Новага падчапіла? Эх, ты!..

— Адыйдзі! Ня купіў і ня дэпай!.. Падумаеш...

Хлапец нічога не сказаў, толькі скоса глянуў на мяне і адышоў да свайго століку...

— Хуліган! — сказала яна яму ўслед і ўзяла закурць другую папяросу.

— Вы што, прыезджы?

— Так, я прыезджы...

— А ў нас тут такія хуліганы...

Музыка, калі можна яе так называць, заіграла «кірпічыкі»...

— Ах, як я люблю гэтую песню... яе люблю... Дзяўчынка падпёрла галаву рукамі і заплюшчыла вочы.

Удчувалася, што яна ў гэтым н'яным шуме-гомане ловіць кожны гук сваёй любімай песні...

А калі музыка перастала іграць, дзяўчынка выцерла хустачкай сьлёзы...

— Я ноч усю ня спала-б, а слухала гэтую песню... Толькі вось не магу... плачу... не хачу плакаць, а сьлёзы самі...

Яна ня скончыла фразы, злосна вырвала з зубоў сваю патухшую папяросу і шыбнула пад парог...

Гэты сумны настрой дзяўчынкі ў часе музыкі, яе экспансыўнасць мяне зацікавілі. Я дагадаваўся, што дзяўчына,

якая зараз сядзіць за адным столікам са мною, шмат перажыла, шмат перанасла гора ў жыцці, ня глядзячы на сваю моладасьць... Мне хацелася запытаць яе аб гэтым... Ды толькі я ведаў, што пра сваё мінулае ёй будзе цяжка гаварыць, калі толькі яна захоча гаварыць аб гэтым...

Зноў зайграла музыка...

Дзяўчынка раптам падсунула бліжэй да мяне сваё крэсла і запытала:

— Скажэце, а вы любіце музыку... Вось гэтую музыку, якую вы зараз чуеце?

— Так, люблю...

— Гэта няпраўда... А можа і любіце, толькі ня так, яе я не люблю. Вы любіце яе таму, што хочаце жыць, а я, калі слухаю музыку, хачу... памёрці... Так... так. І калі-небудзь вась пад гэтыя гукі вась гэтага паганана гармоніка, вась тут... я... пам...

Я ўсьміхнуўся і, ня даўшы ёй дагаварыць слова, сказаў жартуючы:

— Усе памром. Я таксама. Магчыма толькі не пад гукі гармоніка...

Яна вразумела, што я жартую і вінула на мяне злосны погляд.

— Э-э-э! Чорт з усімі і ўсімі! Вазьміце яшчэ бутэльку піва—я хачу выпіць!.. Добра?!

Буйныя каплі дажджу званілі ў пацелыя шыбы вакон піўніцы. Хваляны асеньні вецер завываў за вогнамі што раз, то мацней. Але вецер ня мог заглушыць крыку і гоману ачумелых ад піва людзей. Ён толькі наганяў жудасць на таго, хто ня меў сабе іншага прытулку, апрача гэтай піўніцы, і хутка павінен быў выйсці на вуліцу ў абоймы асеньняй цёмнай ночы...

Пасьля другой бутэльні піва дзяўчынка павесляла. Яна ў такт гармоніка пачала напяваць матыў якойсьці «блатной» песенькі і ступаць пальцамі па століку.

Мне стала сумна. Сумна за падрабленую вясёласьць гэтай незнаёмай мне дзяўчынкі, за яе маладосьць, што гінула ў атручаным паветры гэтай загараднай піўніцы.

— Вы толькі што пад гукі песьні плакалі, а зараз сьпяваеце. Няўжо вам весела?

— А вы думаеце, што людзі сьпяваюць толькі тады, калі ім весела, а плачучь, калі сумна? О, не!.. І зноў пачала напяваць...

Я пачаў разьлічвацца за піва і зьбірацца ісьці...

— Вы мяне пакідаеце адну?..

— Мне пара... позна...

У гэты час да мяне загаварыў грубым голасам той самы хлапец, што падыходзіў да нашага століку.

— Гэй, слухай! Забірай і гэту малаваную дзяльбу з сабою, а то я... яе...

Я моўчкі зашпіляў пальто і чакаў атрымаць рэшту ад афіцыянта...

— Вы чуеце, які хуліган?.. Ён мяне сягоньня абавязкова паб'е...

— За што?—запытаў я здзіўлена.

— А я ведаю за што?.. Вось так сабе, з лоскі на папеху!..

— А вы зараз-жа ідзіце да хаты!..

— Да хаты?! Ха-ха-ха!.. А вы ведаеце, дзе мая хата?

— Але-ж вы адгэтуль? Ці прыехалі адкуль?

— Адкуль я? Я—дзяўчына з агароду...

І звонкі, але поўны распачы, рогат дзяўчынкі зьмяшаўся з сумнымі гукамі музыкі...

З нейкім балючым адчуваньнем у сэрцы і перабруджанымі думкамі высвачыў я з піўніцы і насыпешнымі кропкамі накіраваўся дамоў...

Цёмная асеньняя ноч... Золка... Вецер таемна-пужліва пастае апошнімі лісьцямі дрэў, усаджаных абалод вуліцы... Але гукі музыкі піўніцы не перастаюць зьвінець у вушшу... І калі я ўглядаюся ў вачную цемру—нібы бачу перад сабою твар незнаёмай дзяўчынкі-блудніцы, якая назвала сябе дзяўчынкаю з агароду...

Клюб шелянога заводу быў перапоўнены. Пасьля мітынгу нецярпліва чакалі канцэрту.

Я моўчкі пазіраў, як весела і бесклапотна разгульва а моладзь...

Неяк нясьмела, нібы баючыся, ка мне падышла сярэдняга росту стройная дзяўчынка і сказала:

— Выбачайце, таварыш...

Я паўзіраўся—і яе прыгожы загарады твар у той-жа момант паружавеў.

— Выбачайце,—зноў сказала яна

пасля маленькай паўзы і расьпягваючы слова ад слова дабавіла,—вы гады тры таму назад... а можа і больш... ня былі вась у такім-жа акруговым горадзе?

Яна назвала горад. Я вразу прыпомніў, што быў і адказаў:

— Так... здаецца быў, наволькі помніцца—увосень...

— Вы мяне павінны памятаць, калі толькі гэта вы, той самы... Чамусьці, калі вы выступалі з прамоваю—мне паказаўся ваш твар знаёмым, але я не асьмелвалася доўга падмысьці да вас і запытаць... Гэта вы?..

— Магчыма, толькі вас я не прыпамінаю... Дзе мы сустрэкаліся?

— А вы ня памятаеце... дзяўчынку з агароду?..

Мы некі час моўчкі пазіралі адзін другому ў твар, нібы слоў не знаходзілі аб чым гутарыць далей...

— Можа вам няпрыемна?..

— Што вы, што вы!—і пры гэтых словах я ахваціў яе руку і пачаў

модна паціскаць, быццам спаткаў самага лепшага знаёмага, з якім шмат гадоў ня бачыліся:

— Я сама так рада, што спаткала вас... цяпер я дзяўчынка не з агароду, а з заводу... вась гэта наш клуб...

Мы вышлі ў сад...

Быў цёплы маёвы вечар... Быў вечар вясны, а ня той дажджлівай і цёмнай восені, калі першы раз спаткаў гэтую маладую, зараз поўную радасьці і жыцьця дзяўчынку.

Мы маўкліва дайшлі да канца саду і селі на лаўды пад белымі, нібы асыпанымі сьнегам, вішнямі...

Яна загаварыла першая:

— Ведаеце, мне зусім зараз ня сорамна прызнацца вам у тым, што тады я была дзяўчынкай-блудніцай... так, так!.. была... а мне было толькі пятнаццаць гадоў... нават менш, калі я першы раз...

— Але аб гэтым цяпер ня варта гаварыць!

— Я хачу, каб вы зналі, толькі вы адзін... Дык вась... Вайна выгнала маіх бацькоў у бежанцы... Мы прыехалі сюды з Горадзеншчыны, калі мне ня было васьмі гадоў... Бацькі памёрлі, а я засталася адна, вась у тым самым горадзе, дзе вы мяне бачылі... Я галадала... жыла на вуліцы, на полі... я была з сястрою, яшчэ меншай, калі адзін раз праснулася ў полі пад сьнегамі, яна ляжала каля мяне памёршай...

Мне жудасна была слухаць гэту трагічную гісторыю жыцьця незнаёмай мне дзяўчынкі, нека сьціснула ў горле... А сама яна, каб я не заўважыў, выпірала хустачкай сьлёзы і пазірала ў цёмна-сінюю даль вясенняй дэплай ночы...

— Пасьля я нанялася служыць у заездным доме... Але гэта толькі называўся заездным домам... Там гаспадыня ўсіх служанак прымушала... разумееце... І вась тут я і пабачыла, якія паганныя людзі і, наогул, усё жыцьцё... Але я прымушана была прадаваць сабе, каб жыць, каб не памёрці з голаду, як памёрлі мае бацькі і сястрычка... Я і цяпер адчуваю яе халодныя рукі, якія я хацела адгрэць...

Дзяўчынка змоўкла, пасля сказала да мяне:

— Слухайце, мне ня цяжка... мне лягчэй будзе, калі я вам аб гэтым раскажу... Глядзіце! зорка скацілася—вы думалі аб чым-небудзь?

— Так, я думаў, што вы надалей павінны быць шчасліваю і будзеце...

— Ох, як я ня веру спачуваньню мужчыны... Яны такія добрыя, такія ласкавыя, пакуль толькі песьцяць цела дзяўчыны, а пасля з агідаю глядзяць на яе... Не, але і я цяпер ведаю,

што шмат ёсьць добрых... Я кажу пра тых, што за грошы приходзяць купіць цела дзяўчыны, над сэрцам, над пачуццём дзяўчыны такія людзі заўсёды насміхаюцца, ды яшчэ яе насміхаюцца,—мне гэта вядома.

— А яе-жа вы папалі на гэты завод?

— Я не магла больш быць на такой службе і ўдзяла... Жыла вясну, лета нават і восень дзе папала... Хадзіла па піўніцах, начавала на агародах... Мужчыны таксама начавалі са мною... Але на зіму зноў павінна была ісьці туды, у заезджы дом...

Помніце тую восень? Я села каля вас, я думала, вы пойдзеце са мною... Мы пашлі в піўніцы—я вышла і доўга ішла за вамі... Вы ня бачылі мяне, таму мне так было балюча... але разам з тым і радасна, радасна,—сама ня ведаю чаму. У той вечар я доўга плакала... Ну, а пасля зноў хацела жыцьцё самагубствам кончыць, ды неяк раптам захацелася ўцячы з таго гораду—і я ўцякла сюды.

— А ў гэтым горадзе вы зразу знайшлі сабе працу?

— О, не! Але мяне тут ніхто ня

ведаў і мне лягчэй было жыць... Я доўга жыла на захаваны ад паганай працы капейні... Тут я бяз грошай, толькі за хлеб знайшла была сабе працу. Я была здаловена, як ніколі ў жыцці, я першы раз адчула радасць жыцця, і мне хацелася жыць... Праз некі час пазнаёмілася з работніцамі гэтага заводу, і яны дапамаглі мне дастаць тут працу. Цяпер я—шчаслівая...

Яна так цяжка, цяжка ўздыхнула. Здалася, што гэтым шчырым прызваннем незнаёму зусім ёй чалавеку, яна скінула з сябе ўвесь цяжар, усю ганьбу мінулага свайго і ніколі пра гэта ня ўспомніць...

— Скажыце мне,—запытаў я,—чаму вы мне, зусім незнаёму чалавеку, якога вы толькі другі раз выпадкова спатыкаеце, так шчыра расказалі пра сваё жыццё?

— Я аб гэтым толькі цяпер падумала... Мне хацелася, каб хоць адзін чалавек, які ведаў мяне, як дзяўчынку в агароду, ведаў-бы зараз, што я жыву зусім іншым жыццём, што мінулае мае паложана ў магілу і ніколі яно не ўстае.

А можа і таму адкрыла вам таем-

насьць свайго жыцця, што вы ў той асеньні цёмны вечар абышліся самною, як з чалавекам... Вы памятаеце—я тады плакала і рагатала... Вы ні аднаго слова не сказалі, якое магло-б пакрыўдзіць мяне, як дзяўчынку, якую жыццё прымусіла пайсьці па такому ганебнаму шляху. Можна таму так добра ад першага разу мне запомніўся ваш твар, сягоньня вас спазнала і з бодем у сэрцы расказала ўсю праўду... Мне зараз так лёгка, так весела...

Калі я вяртаўся да хаты, мяне не пакідалі думкі, што ў гэту вясеньню святла-сінюю ноч я спаткаў на зямлі яшчэ аднаго шчаслівага чалавека...

А праз нейкі час я атрымаў ліст, у якім было напісана: «Я толькі сёння даведалася, што вы—пісьменьнік.

Як-бы я хацела, каб вы хоць некалькі слоў напісалі пра дзяўчынку з агароду. Вы яе яшчэ памятаеце? Калі не забылі—напішыце... Я так буду рада»...

Але подпісу на гэтым лісьце ня было. Я помню яе толькі так, як яна назвала сябе пры першым спатканьні—дзяўчынка з агароду.

АЛ. ДУДАР.

ВОЎК.

Прыкармілі воўка. Ваўчанём пісклянём прыцягнуў паляўнічы яго ў панскі дом

і з сабакамі разам, на панскім двары гадавалі ваўка, як сабаку, псыры.

Дзеці панскія, служба дваровы, ці госьць

часта кідалі воўку скарынку, ці косьць.

І да ласкі людзкой, да касцей дара-
вых

ўнук лясных ваяводаў да болі прывык.

Не васталася й сьледу ад воўчай крыві—

панскі вірк воўк вачмі, як сабака, лавіў

ўсё забыў ён—і пушчу і вольны пра-
стор,

навучыўся віляць перад панам хвастом...

Час ішоў і настала ліхая пара—

пана з псырыяю разам пагналі з двара.

І пашлі, хто куды. Адгукнулася кроў, палягнула ваўка да старых сваякоў:

ўсё змяшалася ў воўку—і распач і
злосьць—

можа ў лесе хоць знойдзе гатовую
косьць.

Там з паклонам павінны сустрэць сва-
які—

гайдамакі лясныя, сівыя ваўкі.

Там ня чулі, што ў сьвеце прынаднага
ёсьць

і пра панскую ласку, пра панскую
косьць.

Стане панам ён сам, бо у панскім
двары

шмат пазнаў ён, пра што і ня чулі
звяры—

пра людзкія парадкі, пра званкі лан-
цуг...

Зьменіць ён ўсё жыццё сваякоў-ва-
лапуг;

ён навучыць ваўкоў людзям рукі лі-
заць

і—найбольшае шчасьце—на месяц бра-
хаць...

Вось і лес. Цёмным строем нахмура-
ных дрэў,

грозным шумам ён блуднага сына су-
страў.

З гордым выглядам воўк аглянуўся
наўкол—

ня відаць ані сьледу відзе сваякоў;

дзень сваваў, заклубіўся між дрэвамі
змрок—

і заляскаў зубамі ад голаду воўк...

Змрок гусьцеў. І тады сотні зорак
ярчай

запалалі дзсяткі суровых вачэй.

Гэта—брацьця, ваўкі... Дык чаму гэты
страх

захістаўся у новага госьця ў вачах?..

Дык чаму задрыжаў і падціснуўся хвост
і ўдымаецца распач клубочкамі сьлёв?..

І на памяць прышла панскай псыры
страха—

воўк у распачы злой не забыў—за-
брахаў.

Воўк стары падышоў:—Ты адкуль і
чаго

гэтак позна вярнуўся да лесу свайго?

Хоць абліччам ты воўк, ды сабака
нутром,

дык вяртайся назад, да людзей, да
псыроў.

У няволі ты жыў мо' й за нас ве-
сялей,

толькі воўчая воля для нас даражэй.

Упякай-жа туды, дзе жыве чалавек,
ды сустрэцца з ваўком зарачыся на век.

... ..

Ў гэту ноч палясоўшчыкі чулі ў бары,
нібы склікалі веча лясныя звяры;

вылі страшна і грозна і з дзікім
выццём

перавіўся ледзь чутны прыдушаны
стогн.

Дні прайшлі, але доўга яшчэ мужы-
коў

ўдзень і ўночы трывожыў дзіўны ней-
кі воўк:

як сабака, блудзіў дзень і ноч каля
хат,

як сабака, скуліў, як сабака, брахаў.

Максымаліст.

(Апавяданьне)

Максымалістам назваў быў яго Славачка Пенкін як рабіў даклад на тэму „аб этычных нормах і прадапсылках сьвядомае дысцыпліны ў атрадзе“. Ніхто ня ведаў тады, што гэтае слова ўсяго за дзень перад тым знайшоў Славачка Пенкін у „Слоўніку палітычных тэрмінаў“, а таму ўсе, як адзін, працяляся глыбокай павагай да нязвычайнае Славачкінае прамудрасьці. З таго часу Максымаліста ніхто й ня зваў іначай, як толькі—Максымаліст. Праўда, гэтая назва, як і ўсе іншыя назвы, потым была скарачана (Макс), але ў скарачаным выглядзе яна яшчэ шырэй зазвычайлася сярод піонэраў і сапраўднае імя Максымаліста асталася выключна толькі ў сьпісках атраду.

Ён і сапраўды быў максымаліст, гэты неспакойны, дакучлівы піанэр. У яго была няпрямая звычка—ува ўсе пытаньні ўносіць нейкую раптоўную дзікую пасьпешнасьць. Калі, скажам, стаяла пытаньне аб выпуску насцьдзевых газэты, ён замест таго, каб гаварыць пра мэты і задачы газэты, пра характар яе, кірунак і г. д., раптам пачынаў турбавацца аб тым, дзе дастаць паперы і фарбаў, хто будзе маляваць, хто будзе збіраць матэрыял—ён быў відочна ўпэўнены ў тым, што—сказаць, гэта значыць—зрабіць, і гатоў быў рабіць зараз-жа, тут, ня выходзячы нават са сходу.

І яшчэ была ў Макса адна асаблівасьць: у яго надта часта загараліся вочы. У дзяцей наогул вочы зьзяюць чыста і зырка—гэта сьвечыцца ў іх сьвежы агонь жыцьцёвага раньня,—але ў Максавых—сініх, як неба—вачох агонь быў асабліва моцны і рэзкі. Калі ў Максавай галаве паўставала якая-небудзь жывая вострая думка, і ў сэрцы ўзмываліся хвалі новых, яшчэ нявыразных імгненьняў, тады сінь яго чыстых вачэй займалася магутным полымем, і тады здавалася, што ён увесь тут, у гэтым полымі, што ў бляску вачэй гарыць, цвіце агністым пьветам уся яго непакойна-бурлівая істота.

Такі быў дзіўны, недарэчны гэты Максымаліст. Ён загараўся залішне часта, ён залішне многа гарэў, гарэў больш, чымся належыць гарэць вытрыманаму піанэру. І патухаў ён толькі тады, калі іскры агня яго натыкаліся на шэрую муць бясьцвётнага погляду Славачкі.

Славачка самы старэйшы і самы разумны ў атрадзе—ён самы важны ў

атрадзе, ён зусім, як дарослы. Славачка нават умеа рабіць на сваім белагорым твары асаблівую нейкую пагадліва-настарожаную ўсьмешку, яграз такую, якую ён бачыў у аднаго з важных палітычных правадыроў. Гэтай ўсьмешкай Славачка й тушыць заўсёды Максаў агонь. Ад гэтай ўсьмешкі (яе пераймаюць, яна расплываецца па ўсіх піанэрскіх тварах, бо Славачка—самы разумны і важны) ад гэтай ўсьмешкі Макс стуляецца, як вожык, і хавае глыбока ў нутро свой непамерна-зыркі агонь.

Ад гэтай ўсьмешкі ў Макса глуха зьнібеа сэрца.

* * *

Пытаньне аб цыганятах стаяла ўжо некалькі раз на сходзе атраду. З таго часу, як побач з пярэста-шумлівым лягерам піанэраў вырасьлі шэрымі цьвілімі порхаўкамі брудныя шатры цыганоў, з таго часу, як у мяккай, шаўковай маўклівасьці чэрвеньскіх вечароў пачуліся адтуль, з-за ракі, таемна-прыглушаныя адгалоскі дзіўнага табарнага бяладздыя (было многа шчымлівай рамантыкі ў вечаровых песьнях, дзікіх выкрыках, у піску, у плачы, ува ўсёй гэтай напружанай сумятні),—з таго часу ўсю піанэрскую ўвагу забралі на сьме пнячасныя цыганяты.

На апошнім сходзе лаялі Максымаліста. Небарака Макс, як і заўсёды, загарэўся ад цыганят занадта гарачым бурлівым полымем—ён са сьлязьмі на вачох дамагаўся, каб узяць іх, выраваць з броду, гароты, назвавіць ад здэкаў шалёных бацькоў, ад голладу, холаду, залучыць у сваю грамаду, схаваць, калі трэба, і не аддаваць, не аддаваць ні за што. Дівак! Ён думаў, што ўсё можна зрабіць адразу, ён быў упэўнены, што—сказаць, гэта значыць—зрабіць.

Славачка Пенкін учыніў на твары сваю партрэтную ўсьмешку, яна сьмізганулася на тварах усіх піанэраў (Славачка—самы разумны і самы важны), і Макс пачуў, як раптам абкружыла яго сьцяна агульнага пагардлівага адпору. Але ён не здаваўся, ён ня мог сьвённа здацца, бо ў яго памяці яскрава жыў учараліні вечар—з камарыным званам, з трэлімі нявідных мядзведзькаў, з яварам каля ракі, з тым пакрыўджаным цыганьём—з маленькай чорнай Аленкай, з яго, Максавымі, гарачымі ўгаворамі. Ён многа чаго абяцаў ёй, ён думаў, што

так і будзе, што гэта проста зусім, бо аб гэтым усе гаварылі і нават записвалі ў пратакол. А цяпер выходзіла, што словы яго астануцца словамі, што трэба чакаць, што ўсё трэба рабіць паступова.

Што ён скажа сьвённа гэтай маленькай слаўнай Аленцы!

Максымаліста лаялі, з яго сьмяяліся. А ён упарта стаў за сваё, ён ні за што не хацеў сьвённа тушыць свайго непакойна-бурлівага полымя.

* * *

Пасьля сходу сьпявалі „жураўля“. Макс неўзаметку адлучыўся ад грамады, прасьлізнуў паміж заплямленых вячэрнім зьміром шатроў, перабег праз невідкі, ужо зусім цёмны, барок і па кравой, вушкаватай сьцежцы падаўся ўніз, да рэчкі.

На завароце рэчкі яшчэ ляжаў перлямутр пахаладзеллага захату. Яго цьмяны затоены бляск хаваў у сьябе напамін аб заклітых таямніцах надходзячай ночы, аб чароўных дзівах здрадлівай цемры. Здавалася, што як-раз тут, вась пад гэтым сьцюдзёным бляскам, і ёсьць той закліты падводны палад, дзе жыве чорны, як вортч, вадзянік, дзе расплятаюць свае зялёныя косы русалкі, дзе водзяць дзівосныя карагоды розныя вадзяныя стварэньні.

Макс асьпярожна, з апаскай перайшоў праз кладку. Пад кладкай зусім ціха, ледзь чутна, хлюпала рэчка, і здавалася, што ў гэтым мяккім лісьлівым хлюпаньні схавала яна нейкае ліхое падступства.

На тым баку рэчкі бераг заросшы быў лазьніком і высокай, вышэй за Максавай галавы, асакой. Макс убіўся ў гэтыя зарасьлі і пашоў па іх, поўны трывожна-ўзвнятага пачуцьця, быццам ішоў ён па дзіг'х джунглях, дзе на кожным кроку можна наткнуцца на крыважэрнага зьвера, дзе ўсё насычана сьмяротнай небясьпекай. Яму было прыемна адчуваць гэты востры нязвычайны настрой.

Ён падышоў так да кравой карчаватай алешыны, што расла на ўзгорку, зусім недалёчка ад берагу. Пад алешынай зашавяліўся вейкі чорны камочак і адтуль пачуўся слабенькі дзіцячы голас:

— Макса! Ты?

«Макса»—гэта выходзіла троху няпрыгожа і сьмешна, але ён не злаваў на ле—яна-ж таму гэтак звала яго, што іначай ня ўмеа, іначай у ле ня

виходила. Ён сеў каля дзяўчынкі і моўчкі дастаў з кішэні кавалак булкі, які прыблюў яшчэ ад сьняданьня. Аленка пачала гучна пьмягаць і сьмешна так кудлячыла скрозь шчытна напхнуты рот:

— Макса! Каб ты ведаў... Мы абыйшлі сьгодні ўвесь горад... Я ўсё скакала, скакала... Я маўчала, нічогачка не казалі нікому, барані божа... Дзядзька думае, што я і заўтра пайду з ім... Хай сабе думае! А мяне заўтра і званьня ня будзе. Во, будзе клопату... Ці праўда, Макса?

Што Максу было гаварыць? Ён учора зусім ня ведаў, што трэба ўсё паступова, ён быў найна ўпэўнены ў тым, што—сказаць, гэта значыць—зрабіць.

— Макса! А дзядзька зноў сёння набраўся быў, яе сьвіньня... мы многа-многа сабралі грошай... Зноў біўся... Такі паскуднік... Во, памадай, які гуз ускочыў на галаву...

Яна сказала гэта і з крыўдай і з гордасьцю—яна ў дзіцячай сваёй прастае гаварылася тым, што ў яе такі вялікі выдатны гуз. Макс дакрануўся рукой да таго месца, на якое яна паказала, і яму стала страшна. Жудасным, дэка-жудасным—да болю, да пячучых сьлёз—здалося яму гэтае непамернае злучэньне маленькай Аленкінай галавы з такім жорсткім нечалавечым ударам. Макс затрымаў руку на Аленкінай галаве, але гладзіў ня гуз, не страшное гэтае месца, а дробныя пярсцёнкі сухіх, як дрот, валасоў на яе худзенькай патыліцы.

— Макса! Ці скоро мы пойдзем туды, да вас? Трэба, мусіць, скарэй, бо яе хопіцца дзядзька, яе зловіць,—во задасьць тады мвел..

Макс маўчаў. Максу хацелася плакаць, але дзе-ж ён заплача! У яго хопіць сілы стрымацца, няпраўда! Ды гэта-ж зусім і ня сьдэзы, гэта падыхнуў востры ветрык з ракі, дык разануў троху вочы.

— Макса! Чаго ты нешта маўчыш? Я ня хочу так, мне страшна. Скажы, ці скоро мы пойдзем?

Трэба нешта сказаць, трэба нешта зрабіць. Славачка гэты... Які ён нядобры! Ён, мусіць, ня бачыў ні разу гэтае любое гаротнае Аленкі.

Уся Максава істота напружваецца ў адчайных патугах—ён хоча знайсці ўсё-ткі нейкае выйсьце, ён ня можа забыцца на ўчарашні вечар. І вось загнулі на момант агонь яго выбухае раптам з нечакана-магутнай сілай, з такой сілай, што каб магла яго бачыць Аленка, яна-б напэўна перапахалася да сьмерці. І цяпер ужо Максу ўсе дарогі сталі адрэтымі, віднымі, цяпер ён ужо не баюся нічога.

Ён сьмела і цвёрда ўзяў за руку Аленку.

— Зараз пойдзем, Аленка! Ведаеш што... Мы пойдзем дужа далёка, на лесе будзем ісьці... ты не байся?..

Аленка з радасьцю хваліцца:

— Я і на магільнік адна хадзіла. Я не баюся нічога, ані-ні...

Ён бярэ яе за руку і яны ідуць па беразе рэчкі, па дзікіх джунглях, асьцярэжна рассуваючы высокую, вышэй за Максавай галавы, асаку. Цяпер Макс яшчэ больш, яшчэ сьвяжэй адчувае шчымліва-ўзвнятае пачуцьцё небясьпекі, цяпер-жа над яго абаронай яшчэ і гэтае малое, недалужнае стварэньне. Максу цяпер зусім добра—у ім закінае новая, вострая, як маланка, радасьць.

Перайшлі назад цераз кладку. Прайшлі міма піянерскага лягеру—ён прытоіўся збоку, у густых хмарах дрыготнага змку, і быў чамусьці страшны цяпер для Макса—страшны і чужы. Узыйшлі на сьцежку, якая вяла ад лягеру да гасьцінцу, углыбіліся ў чорны маўклівы лес.

Макс на хвіліну спыніўся, прыслухаўся. Піянерскі лягер ужо глуха зашнуў—у піянераў цвёрдая дружная дысцыпліна,—а адтуль, з-за ракі, яшчэ ішлі няясныя адгалоскі суматлівага цыганскага бязладзьдзя. Макс мацней сьціснуў Аленкіну руку—сухенькую трэсачку,—бліжэй прыцягнуў да сабе дзяўчынку.

— Аленка! Ты ня бойся—я дарогу ведаю добра.

Яна слухмяна пашла за ім. Нязграбна кльпаючы на слабенькіх ножках, яна ўсё-ткі спраўлялася, ідучы, лапатаць аб сваіх табарных справах.

— ... А цётка вучыла мяне скаваць качучу. Трэба высока-высока падымаць нагу, вышэй за галаву, каб было прыгожа. Але потым ногі дужа балляць. Гэта пакуль прывыкнеш... Цётка казалі, што многа грошай будучь даваць... Хай цяпер скажа сама, калі хоча...

Потым Аленка змоўкла—мабыць, замарылася, лапатаўшы. Макс таксама маўчаў. Ён нават ня чуў зусім, аб чым гаварыла Аленка. У яго ў думках было сваё—турботнае і балючае. Яго радаснае захаленьне, яго бурліва ўзвнятасьць наткнулася раптам на нешта халоднае, мулкае, што вырасла аднекуль з падсьвядомай глыбіні яго піянерскай істоты. Ён успомніў пра атрад, пра Славачку Пенькіна, пра іхныя спрэчкі, і пачуў сябе зьлечынам.

Ён ня калўся, не, агонь яго не па-тух—агонь падагравала маленькая трэсачка—ручка, якая даверліва і надатна грэлася ў яго гарачай руцэ. Але

цяжка было ад турботнай няўпэўненасьці, ад нявяданьня таго, ці вялікі зрабіў ён праступак, ці праступак гэта наогул, як будучь караць за гэта яго, і ці будучь наогул караць.

У Максавай душы расло прыкрае, балючае мятушэньне.

Лес агарнуў іх пільна настарожанай цішынёй—здавалася, сочыць ён, цікуе за імі чорным поглядам нязлічоных вачэй, страшных у сваёй таёмнай нявіднасьці. Чым далей ішлі, тым шчытней апляталі іх гэтыя чорныя погляды, калолі ледзянымі голкамі жудасьці, дабіраліся аж да самага трывожна прытоенага сэрца і ўзьнімалі ў нутры цёпі несьвядомага страху.

Аленка мацней ухапілася за Максава руку.

— Макса! Ці байся ты?

Макс адказвае наўмысна гучным бязрушатным голасам:

— Во... чаго-ж мне байся? Зараз выйдзем на шлях...

На шлях яны, вядома, ня вышлі. Праз нейкі час Макс абмацаў перад сабой густыя калючы куст і спыніўся. Аленка палахліва прыціснулася да яго рукі.

— Ну, пойдзем, Макса, чаго ты стаў?..

— Мы сыйшлі троху са сьцежкі... Сюды трэба, налева.

Зноў нейкі куст. Зьвярнулі направа і ўпёрліся ў грубое караватае дрэва. Аленка зноў запытала дрыжачым голасам:

— Чаго ты, Макса? Пойдзем лепш.. ну, пойдзем хутчэй...

Макс маўчаў. Макс ужо зразумеў, што заблудзіўся. Яго сэрца захлынулася хваляй пякучай горкасьці, ён раптам пачуў сябе адзіночным, усімі пакінутым і глыбока-глыбока пакрыўджаным. Мімаволі ў яго вырваліся поўныя балючай распачы словы:

—Аднаму ў лесе дрэнна... Адзін заўсёды заблудзіцца.

І ён успомніў атрад, успомніў Славачку Пенькіна.

Аленка сударгава ўхапілася за яго.

— Я баюся.. Макса, мне страшна. У мяне ногі балляць, я замарылася.

Макс знайшоў у цемры яе галаву і з нязграбнай пяшчотай паглядзіў яе.

— Ціку, Аленка, ня бойся. Ноч цяпер зусім кароткая. Улетку ноч бывае куды карацей, чымся дзень. Ужо зараз будзе відна. Сядзем во тут, пад дрэвам, і будзем піць з сьлязцаў. Ты прытуліся да мяне, дык будзе цяплей. Во так... Сьпі, Аленка, ня бойся—я буду цябе пільнаваць. Ты сьпі...

— А ваўкоў тут няма?

— Ды не, ваўкоў няма. Ваўкі дзедцай малых ня кратаюць, бо дзедца ім таксама нічога ня робяць. Ваўкі зусім

ня страшныя, я бачыў аднаго ў звыярынцы. Прыгожы такі, калматы.

Чорны лес сьцеражліва прыціх і пільна сачыў за імі ліпучымі поглядамі сваіх вязьлічоных вачэй.

Аленка спала моцным сном зморанага дзіцяці.

* * *

Адказны таварыш, самы адказны таварыш у горадзе толькі што прынаў даклад самага адказнага сэкратара і сядзеў адзін у строгім сваім габінеце, пахмура схіліўшыся над вялізным грудам службовых папер. У габінеце вісела магільная цішыня і ў ёй назойліва і сумна зьвінела адзінотная мухіпа.

Адказны таварыш быў сёння ў дрэнным настроі.

Ціхенька, быццам пад лапай збродлівай кошкі, прачыніліся дзьверы і ў шчэлку востра бліснулі гарачыя вугалькі вачэй. Потым паказаўся нос, піанэрскі гальштук і, нарэшце, увесь піанэр—абдэрты, растрапаны, з сьлядамі бяссонья і зморы на замурзаным твары. Ён уцягнуў за сабой нейкае маленькае чорнае вданьне, якое з радасным захапленьнем азірлася наўкола.

Адказны таварыш сьрдзіта зірнуў на нечаканую праяву.

— Вас хто ўпусьціў сюды?

Піанэр зрабіў некалькі крокаў наперад.

— Мы самі прышлі. У нас надзвычайна пільная справа... Вось яна, Аленка, (ён шырокім махам рукі паказаў на чорнае стварэньне) яна ўцякла ад цыганоў. Я хацеў, каб узялі яе ў атрад, дык маю прапавыцыю ня прынялі... А яе б'юць там...

Адказны таварыш дасадліва перапыніў яго:

— Ну, дык што вам трэба тут, га? Піанэр няўцямна разьвёў рукамі.

— Трэба-ж неяк прыстроіць Аленку... Я павінен зараз-жа бегчы ў лягер.

І, памаўчаўшы, дадаў:

— Яна яшчэ сёньня нічога ня ела.

Адказны таварыш дапытліва зірнуў на яго.

— Ты хто такі?

— Я—Макс... Максымаліст.

— Максымаліст?

Па твары адказнага таварыша прасьлізнуў прамень цікавасьці. Піанэр растлумачыў:

— Гэта так завуць мяне ў атрадзе... А ў яе ні бацькі, ні маткі—яна жыве ў дзядзькоў. Яны прымушаюць яе скакаць і заўсёды б'юць... Во, глядзіце, таварыш...

Ён узяў у абедзьве рукі Аленкіну галаву і, разам з Аленкай, падцягнуў яе да стала. Адказны таварыш мімаволі здрыгануўся і прашантаў з маскавым спачуваньнем:

— Дзетачка...

Аленка зрабіла на твары гордую самадавольную міну.

Самы адказны таварыш у горадзе пазваніў, і ў габінеце увайшоў самы адказны сэкратар. Адказны таварыш сказаў:

— Зрабіце зараз-жа распараджэньне, каб прынялі гэту дзяўчынку ў дзіцячы дом нумар першы.

Потым дадаў:

— Накарміце яе.

Потым, падумаўшы, яшчэ дадаў:

— Выклічце аўтамабіль і дайце яго ў распараджэньне таварыша Максымаліста: ён паедзе на ім у піанэрскі лягер.

* * *

Было дужа весела і прыемна. Макс даехаў на машыне да самага лягера, і ўсе гэта бачылі, і ўсе абкружылі яго, і ўсе наперасьпехі распыталі, што з ім такое здарылася.

Славачка Пенкін усміхнуўся, але ўсьмешка ня вышла такая, як у правядыра,—вышла ўсьмешка простая і нават трохачку вінаватая.

* * *

Макс сабраў усе кнігі, якія толькі знайшліся ў лягера. У яго было многа агня і многа ўпартасьці—ён расшыў дамагчыся свайго, ён цьвёрда верыў, што недзе ў кнігах павінна быць сказана, каб усе піанэры былі максымалістамі.

Андрэй Александровіч.

У дзень імянін...

(З поэмы «Цені на сонцы»).

Поэт з фотоаграфам да цесьця падыйшлі і ўжо ўтраіх маркуюцца і спрэчку завялі:

адным фруктовы торт, цукровы для другіх, стаяць каля цукерні, спрачаюцца ўтраіх.

І тут-жа песьнюціхую заводзе комерсант,

Яго вясна ня радуе,
ня радуе краса:

Дый на сто адсоткаў
мы жывём дарма,
Згинуў заробатак,
ой, няма, няма...

Усяго па троху—
ўсё-ткі магазын.
Гальштук ці панчоху
збыць-бы на пачын.

Хоць рубля на цуда
мела-бы рука.
Як ні глянё, усюды
толькі ЦРК.

Што-ж, браточкі, будзе,
што-ж гэта рабіць?
Неўна мы ня людзі
і ня трэ' нам жыць!..

Ды ўзрываў паводка
гэткі лёс тарчма.
Згинуў заробатак—
ой, няма, няма...

А горад крынічыць
абуджаным гулам.

Народу вязьлічыш,
вязьлічыш прагулаў.

О, як цудоўна!.. Поэзія славы!
Партфэль—у левай,
а торт—у правай!..

На спадары з цесьцем і зяць і фотграф,

пад сонцам, па бруку!
Як вольна, як добра!

16.

Над горадам сьцэлецца змрочны шаль,
красавіковы вечар!

Доцэнт і дырэктар да кума на балъ
з жонкамі едуць, бяспрэчна.

Вязуць падарункі: доцэнт сэрвіз,
дырэктар—торт ананасны...
На вышку антаны месяц узьвіс,
месяц, як лісіна, ясны.

На шынах на дутых рамізьнік па бруку

мчыць консультанта да кума.
У жонкі ў руках дарагіх падарункаў
орыгінальны клумаг.

Запрошан фотграф. Долю сваю
адаць ён надумаў на дзіва:
узяўшы ў профэсара інтэрв'ю—
зьмясьціўшы ў газэце курсывам.
Аванс атрымаўшы пад свой ганарар,
зяць (бязуюўна!) з пашанай
цесьцю нясе залаты партыгар
з надпісам вершаваным.

А доктар імянецца пабіць рэкорд,
другу свайму дарагому,—
взяе ў падарунак сэрвіз і торт
і гульня хлопцу малому.

Сьцішаецца ў горадзе змораны тлум,
трэба й яму адпачынак.
Сёньня профэсар чудесны кум
спраўляе свае імяніны.

Сяргей Фамін.

Гэта так было:
помніш—восеньню
маладымі спаткаліся мы.
Ціха дзень імглеў.
Жоўтакосая
восень ціха чакала зімы.

У абодвух нас
грала моладасьць.
Загараліся шчокі, як жар.
Аблятаў таполь,
літы золатам,
на вузорны асенні загар.

Сьветлай радасьцю
сьмех у нас ўзьнікаў.
Буйнай ружай шчака зацьвіла.

Я прыехаў на працу настаўнікам,
ты—настаўніцай разам была.

... Помню:
раніцай,
чыстай, белаю
прыляцела на тройцы зіма,
перад школаю
пасівелаю,
як ніколі, дзяцей было шмат.

І прышоў народ
ды ня зьлічаны.
— Адчыненне чытальні было.

Тав спаткалі мы дзень Кастрыч-
ніка;
гуд ішоў перакатна сялом.

А увечары
з дасягненьнямі
Талька гучэе вітала народ.
Ой мой любы край,
зямля Левіна
з сэважацамі шэрых балот.

Усхвалявала ўсіх
прывітальнае.
Не змаглі ўсе да раньня вяснуць
І над новаю
над чытальняю
завьвінела антэна вясну.
1928 г. Мекс.

▲▲▲▲▲▲▲▲▲▲

Л. М. Талстой.

Цяжка знайсці ў расейскай літаратуры за апошні перыяд больш буйную і разам арыгінальную і самабытную фігуру чымся Л. М. Талстой. Старац в Яснай Палыны ўжо даўно перарос свае нацыянальныя рамкі. Гэты чалавек, перажыўшы некалькі гістарычных этапаў, прайшоўшы праз чысьцілішча расейскіх адносін XIX і пачатку XX стагодзьдзя, прайшоўшы столькі палос перамогі паражэньняў—ён сканцэнтравань на сабе і на сваёй дзейнасьці—столькі рознастайных поглядаў і ацэнак, што самы ўважлівы яго дасьледчык рызыкуе забытацца ў ланцэтах тых супярэчнасьцяў, якімі абкружана гэта імя. Ды і самая яго шматгранная дзейнасьць—дзейнасьць крытыка сучасных яму грамадзкіх адносін, у пэўнай ступені сучаснага і нашай пары, і дзейнасьць прарока пакорлівай пасыўнасьці і мірнага разьвязаньня «праклятых вузлоў»—і тут, з пункту погляду нашай сучаснасьці, можа напаткаць глыбейшыя супярэчнасьці.

У. І. Ленін даў адну з самых сьціслых і яскравых характарыстаў Л. М. Талстога.

«Памёр Талстой і адышла ў мінулае дарэвалюцыйная Расея, слабасьць і бяссьільле якой выявілася ў філёзофіі, абмаляваны ў творах гэні льнага мастака. Але ў яго спадчыне ёсьць тое, што не адышло ў мінулае, што належыць будучыне. Гэту спадчыну блэр і над гэтай спадчынай прадуе расейскі пралетарыят. Ён растлумачыць масам працоўных і эксплёатаваных значэньне талстоўскай крытыкі дзяржавы, царквы, прыватнай пазямельнай уласнасьці—не для таго, каб масы абмяжоўваліся самаўдасканалень-

нем і ўздыханьнем аб божацкім жыцьці, а для таго, каб яны падняліся для нанясеньня новага ўдару царскай манархіі і абшарніцкаму землеўласніцтву, якія ў 1905 годзе былі толькі крыху падломаны і якія трэба зьвішчыць. Ён растлумачыць масам талстоўскую кры-

тоў, якія пірынуць капіталізм і створаць новую грамаду без нядолі народу, без эксплёатацыі чалавека-чалавекам», (Ленін т. XI, ч. II, стар. 118). Творчыя сілы Талстога разгортваліся ў тую самую пару, калі фэўдальная і гандлёвая Расея пачала ўцяг-



тыку капіталізму—не для таго, каб масы абмяжоўваліся праклёнамі па адрасу капіталу і ўлады грошай, а для таго, каб яны навучыліся апаірацца на кожным кроку свайго жыцьця і сваёй барацьбы на тэхнічныя і сацыяльныя заваёвы капіталізму, навучыліся гуртавацца ў адзіную міліённую армію сацыялістычных барацьбі-

вацца у сусьветнае торжышча капіталізму. Затрашчелі дваранскія гнёзды, заскрыпеў і парваўся ланцуг прыгону, каб саступіць месца яшчэ мацнейшаму ланцугу капіталістычнай эксплёатацыі. Капіталізм у сваім пераможным руху зьмятае на сваім шляху ўсё, што яму перашкаджае,—і паліцелі ў бяздоньне і старыя эванаміч-

яны сувязі, і старая мараль, і стары сямейны ўклад. Утвараецца новая верная мерка—звонкая манета, за якую прадаецца ўсё. І сумна глядзіць стары граф на гэты блызкітасны наступ новай магутнай сілы. Ён бачыць ужо яе супярэчнасці, ён адчувае, што ў гэтай вялізарнай машыне хістаюцца многія часткі. Але Талстой карэньнямі сваімі ўрос у патрыярхальнае мінулае і таму ня мог апаніць новай сілы, выступаючай на арэну сусветнай гісторыі, сілы якой гісторыя судзіла перамагчы капіталізм.

«Талстой—адзін з самых гэніяльных і самых крайніх прадстаўнікоў індыўдуалізму новага часу. Індыўдуалізм паклаў найглыбейшы адбітак як на яго мастацкія творы, так і, асабліва, на яго публіцыстычныя погляды—піша Плеханаў («Талстой і прырода»).

І з гэтага выцякала і ўсё вучэнне Талстого, блытанае і супярэчнае па тактыцы і ўтапічнае па зместу. Расейскі пралетарыят знайшоў інакшы шлях, інакшую тактыку, якая бліскача апраўдала сябе і прывяла да поўнага краху капіталізму на ўсходзе Эўропы. Талстой не зразумеў таго гістарычнага закону, які падрыхтаваў канец капіталізму. Індыўдуалізм Талстого і талстоўства спасаваў перад калектыўнаю сілаю рабочай класы, узрошчанай эканамічнаю сымстэмаю капіталістычнай грамады.

Дзейнасць Л. М. Талстого шчыльна звязана з лёсам расейскае рэвалюцыі. Якая была гэтая сувязь, у чым яна выявілася—на гэтыя пытанні таксама найлепш адказаў Ленін.

„Талстой сьмешны, як прарок, адкрыўшы новы рэцэпт спасення чалавечтва,—і таму вусім мізэрны замежны і расейскія «талстоўцы», пажадаўшыя зрабіць догмаю якраз слабую старану яго вучэння. Талстой вялікі, як выяўнік тых ідэй і тых настрояў, якія склаліся ў міліёнаў расійскага сялянства да часу наступлення буржуазнае рэвалюцыі ў Расіі. Талстой аргінальны, бо скупнасць яго поглядаў, шкюдных, як цэлае выяўляе ядроз асаблівасці нашае рэвалюцыі, як сялянскай буржуазнай рэвалюцыі. Супярэчнасці ў поглядах Талстого з гэтага пункту погляду,—сапраўдная люстра тых супярэчных умоў, у якія была настаўлена гістарычная дзейнасць сялянства ў нашай рэвалюцыі». (Ленін, т. XI ч. 1, стар. 115).

Такім чынам, ня глядзячы на ўнутраны супярэчнасці свайго вучэння, свайёй філэзофіі, Талстой уступае ў непасрэднае дачыненне да руху нашага сялянства. Тая памылка, якая ператварыла талстоўскую філэзофію, талстоўскую крытыку існуючага ладу ў пасыўную маўклівасць талстоўства, ня мела непасрэднага ўплыву на лёс рэвалюцыі.

І ў саюзе з пралетарыятам наша рэвалюцыйнае сялянства знайшло свой сапраўдны шлях.

У часе святкавання 100-й гадавіны з дня нараджэння Л. М. Талстого рабочыя і сяляне СССР цёпла ўспомнілі памяць вялікага мастака і філэзофа. Але разам з гэтым мы павінны асперагацца талстоўскае філэзофіі. Яе прырода сацыяльна чужая нам і ў усімі сваімі супярэчнасцямі можа прывесці толькі да новых супярэчнасцяў—і ня больш.

«Талстоўскія ідэі—гэта люстра слабасці нашага сялянскага паўстання, адбітае мяккацеласці патрыярхальнай вёскі і закарэлай пахлахліваасці «хазяйственнаго мужичка»—пісаў Ленін.

Гэтыя ідэі вырасталі з усяго сьветапагляду Талстого, вырацаванага ўкладам былых эканамічных адносін вёскі і панскага двара. Гэта сваеасаблівае рэакцыя на развіццё капіталізму—але рэакцыя гэта вылілася ў сацыяльную утопію. Няжыццёвасць талстоўства наўна паказала толькі Кастрычніцкая рэвалюцыя. Яна развязала вузлы пасвойму і не паталстоўскі вырашыла далейшыя шляхі чалавечтва.

Мы цэнім Талстого, як мастака, мы цнім яго дзейнасць, паколькі яна адбіла цэлы вялікі этап рэвалюцыі, але наша краіна ніколі ня пойдзе шляхам філэзофа маўклівай нянавісці.

Т. Глыбоцкі.

БІБЛІАГРАФІЯ.

АРКАДЗЬ МОРКАЎКА. Дым жыцця.

Менск, БДВ. 1928 год.

Калісьці М. Багдановіч пісаў:

Краю мой родны! Як выкляты богам—
Столькі ты зносіш нядоі.
Хмары, білоты... Над вбожжам
Убогім
Ведер гуляе на волі.
(Багдановіч, том I, стар. 174).

У маладога маладнякоўскага паэта Моркаўкі чытаем:

На „выкляты богам“—юнакі,
Балзёры,
У вопратцы з шоўку ўваскрослы
мой край.
(Дым жыцця, стар. 45).

Для Моркаўкі—гэта адна з характэрных рысак, гэта матыў яго першага зборніка «Дым жыцця». Гэты маленькі зборнік падводзіць вынік пяцігадовай літаратурнай працы і таму ўяўляе асаблівую цікавасць.

Моркаўка—лірык. Ён ні на крок не адступае ад свайёй лірыкі. У зборніку амаль што няма вершу, у якім бы даваўся пэўны маючак. Ножны радок Аркадзя Моркаўкі—думка, ідэя, вьмест.

Як сапраўдны сын Беларусі—Моркаўка кажа:

Кажуць, за морам другая—
Лепшая ніва цвіце...
Малі мая дарагая,
Ты не патраціш дзяцей!

(Ibidem, стар. 8).

Каханьне радзімы, імкненне аддаць усяго сябе ёй—лейтматыў зборніка. І матыў гэты падаецца ня ў звычайных вобразах і словах, у якіх каханьне і адданьне роднай краіне гучыць вяцягнена і фальшыва, а ў самых шчырых, самых простых і разам з тым прыгожых думках.

Паэта кажа:

І ня маю роскашы чырвонаў,
Не заўсёды нават маю медзь,
Не ваджу я валагога сонна,
Каб цябе, мой край, агнём сагрэць.

(Ibidem, стар. 52).

Але ёсць у паэты нешта іншае, што часам лепей „роскашы чырвонаў“.

Але маю ў сэрцы званы вечы,
Але маю цюдак-песень рой... і г. д.

І вось гэта ўсё паэта ахвяруе „балотам і аўсам“, каб пачула «вясковая галота, аб чым звоніць яе брат і сын».

Лірыка Аркадзя Моркаўкі палкам у сучаснасці і яе можна сьмела супрацьстаўляць лірыцы розных Маркавых, Кляшторных і Пущаў—усёй гэтак званай „бес-

пралетнай“ лірыцы, якая пачала панаваць ня толькі сярод пачынаючых паэтаў, але і сярод больш-менш ужо выдатных.

Толькі маленькім дысанансам гучыць у зборніку верш.

„Язэпу Мазуркевічу“ (стар. 24).

Ну, як зразумець гэтыя радкі:
Шлях вядзе... І горкіх красак
столькі
Зацьвіло, збуяла пад вагой!
Мо' таму, што важаць шчасце й
большкі

Не адной вагой.

І далей—

Шлях вядзе... Няўжо ня хопіць
сілы?!

Ахвяруючы сябе роднаму краю, трэба раней падлічыць свае сілы і магчымасці. А раз ужо аддаўшыся палкам ёй—сумнявацца дрэнна.

Яшчэ ёсць у Моркаўкі розныя падобныя дробні, але яны гэтыя вызначныя, што балзёрасць і рэвалюцыйнасць пабіваюць іх.

«Дым жыцця»—дасягненне ня толькі самаго аўтара, але і дасягненне „Маладняка“ наогул.

Моркаўка мае добрага тэхнічнага настаўніка—Багдановіча,—трэба спадзявацца, што другі яго зборнік будзе прыгажэйшым як стылічна, гэтак і ідэява.

Б. МІКУЛО.